

Demografija kranjskih žensk na prelomu zadnjega stoletja

SABINA Ž. ŽNIDARŠIČ

POVZETEK

Dežela Kranjska beleži vsa desetletja, obdelana v avstrijski državni statistiki, 1880-1910, rahel presežek žensk v populaciji, relativno visoko starostno strukturo kranjskih nevest, splošen upad interesa Kranjce in Kranjic za sklepanje zakonske zveze, upadanje števila rojstev in izredno nizek odstotek nezakonskih rojstev, v primerjavi s sosednjimi deželami. Presežek žensk na ravni kranjskih povprečij sicer ni problematičen, usodnejše pa vpliva na celotno demografijo dežele skoraj desetinski manjko moških v starostnih skupinah prebivalstva nad dvajsetim letom starosti, torej v obdobju, ko začno Kranjci in Kranjice razmišljati o zakonski zvezi.

ABSTRACT

THE DEMOGRAPHY OF WOMEN FROM CARNIOLA AT THE TURN OF THE LAST CENTURY.

In the Austrian national statistics, the province of Carniola in the decades from 1880 to 1910 had a slight surplus of women in the population, a relatively high average age of single women, a general decrease of interest among both men and women for marriage, a decrease in the number of births and an exceptionally low percentage of illegitimate births, in comparison to neighbouring countries. The surplus of women on average is not really problematical; the fact that the male population in the age group over the age of twenty, that is, when men and women from Carniola begin to consider marriage, is fewer by almost a tenth, has a more ominous effect upon the whole demography of the province.

Na usodo povprečne Kranjice sta konec 19. in v začetku 20. stol. kar najodločneje vplivali tako geografija kot demografija. Značilnosti slednje so bile v mnogočem vezane na politični okraj, posebnosti le-tega pa so določale njegove geografsko-gospodarske zmožnosti. Dežela Kranjska, ki je konec 19. stol. razdeljena na dvanajst političnih okrajev (uprave enote), beleži vsa desetletja, obdelana v splošni avstrijski statistiki¹ rahel presežek žensk v populaciji, relativno visoko starostno strukturo nevest, splošni upad interesa Kranjcev in Kranjic za sklepanje zakonske zveze, upadanje števila rojstev in izredno nizek odstotek nezakonskih rojstev v deželi, če ga primerjamo s sosednjima deželama kjer tudi prebivajo Slovenci, s Koroško in Štajersko.

Presežek žensk, ki je značilen za vse evropske družbe zadnjih stoletij², na nivoju kranjskih povprečij sicer ni problematičen³ vendar le-ta zakrivajo prave probleme, ki se pokažejo tako ob pregledu posameznih političnih okrajev dežele, kot tudi ob razčlembi starostne in spolne strukture prebivalstva.

V grobem lahko na Kranjskem glede razmerja med spoloma opazujemo tri vrste političnih okrajev: a- politični okraji, kjer je žensk manj kot moških, b- politični okraji, kjer je žensk bistveno več kot moških in c- politični okraji, kjer je razmerje med spoloma (relativno) uravnoteženo.

Prvi primer se na Kranjskem najredkeje pojavlja in ga lahko ilustriramo zgolj s političnim okrajem Postojna. V političnem okraju Postojna, ki v tem času (1900. leta) obsega sodne okraje Ilirska Bistrica, Postojna, Senožeče in Vipava, ženske nikoli ne dosežejo vsaj polovice vsega okrajnega prebivalstva. Razloga, za nižji odstotek žensk prav v tem političnem okraju ne moremo iskati npr. v manjšem številu rojenih deklic, verjetnejša razlaga tiči v odhajanju žensk za delom ali v bližnjo Ajdovščino, kjer je bila razvita tekstilna industrija⁴, ali pa v nekoliko bolj oddaljeni Trst in celo prek morja, vse tja do Egipta. Diametralno nasprotno je stanje v političnem okraju Črnomelj, ki tedaj obsega dva sodna okraja: Črnomelj in Metliko. V Črnomlju (podobno tudi v političnem okraju Kočevje), izrazito kmetijsko orientiranem političnem okraju, beležimo najmočnejši val izseljevanja predvsem moških. Izseljevanje iz političnega okraja ima za posledico upad celotnega prebivalstva, tako moških kot žensk, vendar zaradi intenzivnejšega odhajanja moških odstotkovni porast ženskega dela prebivalstva.

Edini čisto mestni politični okraj dežele, ki tudi sicer vseskozi izstopa iz kranjskih povprečij, Ljubljana-mesto, ima najenakomernejše razmerje med spoloma v populaciji. Obenem je to tisti politični okraj dežele, v katerem prebivalstvo najhitreje narašča⁵, kljub hkrati najnižji nataliteti na Kranjskem.

1 Österreichische Statistik (dalje Ö. S.): desetletni popisi prebivalstva za leta 1880, 1890, 1900, (Neuen Folge) 1910; K. K. statistischen Zentralkommission, Wien.

2 Weith-Knudsen, prof. dr. K. A., Frauenfrage und Feminismus vom Altertum bis zur Gegenwart, str. 176. Avtor namiguje tudi na to, da je v nekaterih deželah moč navezati vznik feministične misli in gibanja prav na presežek žensk v populaciji. Kar za Kranjsko seveda ne velja.

3 Glej opombo 1; leta 1880 in 1890 je žensk 52.3%, 1900 in 1910 pa 52.4% kranjskega prebivalstva.

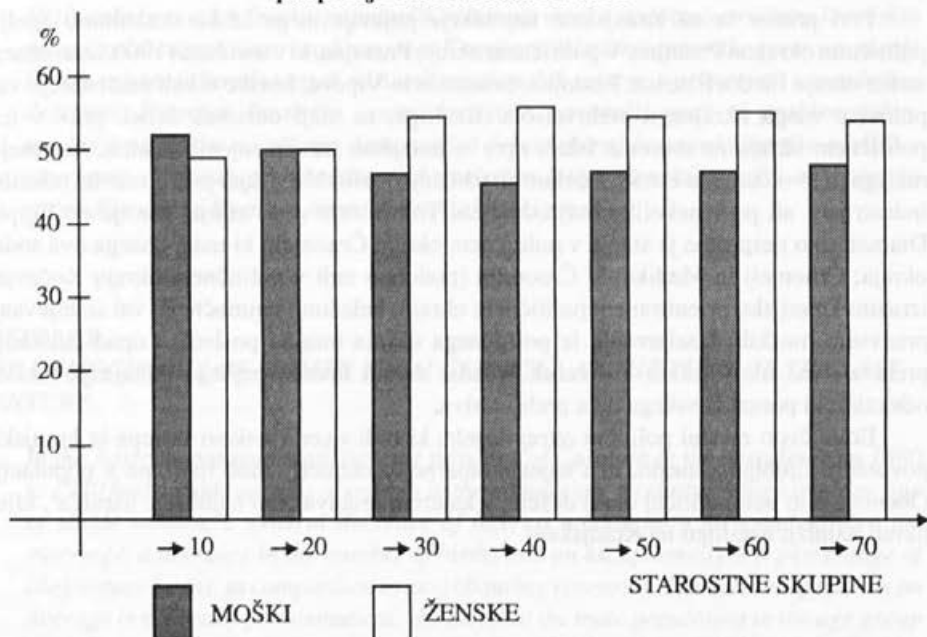
4 Kobe-Arzenšek, Katarina, Razvoj bombažne industrije na Primorskem, str. 254-260.

5 Glej opombo 1; ženski del prebivalstva Ljubljane-mesta se v povprečju na desetletje poveča za 16.5%, v političnem okraju Postojni za 1.5%, v političnem okraju Črnomlju pade za 5.5%, ob tem da je povprečna rast ženske populacije na Kranjskem 3.1% na desetletje (1880-1910).

število prebivalstva pol. okraja/ % žensk				
pol. okraj	1880	1890	1900	1910
Postojna	41.503/49.6%	41.479/49.1%	41.912/49.2%	43.200/49.8%
Lj-mesto	26.285/51.1%	30.505/50.5%	36.547/50.8%	41.727/50.9%
Črnomelj	29.888/51.8%	28.460/57 %	26.300/56.7%	24.755/55.8%

Na presežek žensk na Kranjskem ne vpliva npr. večje število deklic med novorojenci; podatki, povzeti po avstrijski statistiki gibanja prebivalstva⁷, govore ravno nasprotno: v vseh letih od 1888 do 1911 se je na Kranjskem rodilo približno za desetino več dečkov kot deklic (na 100 deklic 107 dečkov). Čeprav začne število moških upadati že kmalu po rojstvu, pa le ti predstavljajo večino, ali vsaj polovico, prebivalstva dežele vse do starostne skupine nad dvajset let; v kasnejših starostnih obdobjih prevladujejo ženske.

STAROSTNA STRUKTURA KRANJSKEGA PREBIVALSTVA, povprečje za leta 1888 do 1911

Ker se gibljemo v času, ko se Kranjska ne sooča z večjimi katastrofami, ki bi drastično posegale v demografijo dežele, in je zato obdobje iz konca 19. in začetka 20. stol., pred prvo svetovno vojno, skoraj idealno za preučevanja tega tipa, moremo pripisati skoraj desetinski manjko moških v starostnih skupinah prebivalstva med dvajsetim in šestdesetim letom predvsem izseljevanju. Čeprav so uradni podatki o izseljencih pomanjkljivi, lahko iz

6. Glej opombo 1.

7 Ö. S., Bevölkerungsbewegung za leta 1888-1911.

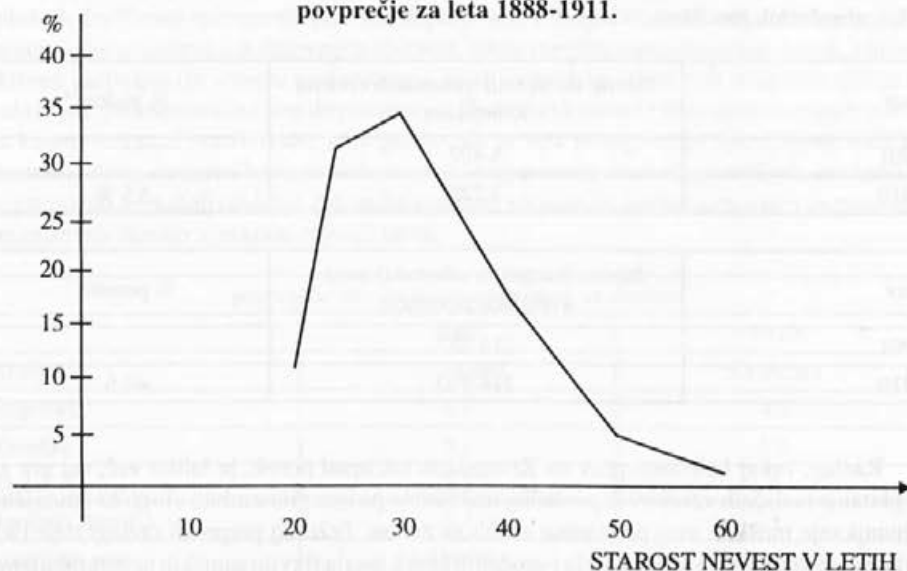
statistike razberemo⁸, da se je v letih 1890 in 1898 izselilo na leto v povprečju 1500 oseb, okoli leta 1900 se ta številka poveča na 2000 oseb na leto, po letu 1900 pa se v povprečju na leto izseli kar 3500 Kranjcev in Kranjic⁹. Med njimi prevladujejo moški, kot gibljujejši del prebivalstva, približno razmerje govori o dveh izseljenih Kranjcih na eno izseljeno Kranjico (1.7 : 1). Edina izjema na Kranjskem je že omenjeni politični okraj Postojna.

KRANJSKE NEVESTE

Manjko moških prav v tistih starostnih skupinah, ko se je večina deželnega prebivalstva odločala za zakonsko zvezo, je imel kaj daljnosežne posledice predvsem za ženske, prek njih pa je vplival na podobo celotne tedanje Kranjske. Neposredno ga lahko navežemo na relativno visok odstotek samskih žensk, mladih vdov, ki se ne odločajo za ponovno poroko, razlike v starosti nevest glede na politični okraj, kjer prebivajo, in na vprašanje zaposlovanja žensk.

Neglede na vse predhodne predstave, povezane s starostjo neveste v preteklosti, nam kaže avstrijska statistika¹⁰ že rahlo zguban obraz povprečne kranjske neveste. Ne le da se nekoč, natančneje v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja, dekleta niso poročala prej kot je to navada danes, ob krajši življenjski dobi in s tem povezanim krajšim trajanjem povprečnega zakona, bi lahko celo rekli, da so se poročala relativno kasneje. Ob tem pa njihovi izbranci, vsaj po pravilu, niso bili v primerjavi z njimi bistveno starejši¹¹.

**KRIVULJA STAROSTI KRANJSKIH NEVEST,
povprečje za leta 1888-1911.**

⁸ Glej opombo 7.

⁹ Glej tudi: Uratnik, Filip, *Prebivalstvo in gospodarstvo Slovenija*, str. 51-86. Uratnik navaja za čas med 1870. in 1910. letom 101.050 izseljenih oseb s Kranjske.

¹⁰ Glej opombo 7.

¹¹ Podobne navade srečamo tudi v drugih evropskih deželah, v istem in zgodnejšem času. Glej: Stone, Lawrence, *The Family, Sex and Marriage in England 1500-1800*, str. 37-50.

Konec 19. in v začetku 20. stoletja so se ženske na Kranjskem najpogosteje poročale stare od štiriindvajsetega (24) do tridesetega (30) leta (34 %), nekoliko manj pogostne so poroke mlajših deklet, starih od dvajsetega (20) do štiriindvajsetega (24) leta (31 %), na tretjem mestu so tiste, stare med tridesetim (30) in štiridesetim (40) letom (17.6 %), na zadnjem pa so neveste ali mlajše od dvajsetega (20) leta (11.1 %) ali starejše od štiridesetega (40) leta (6 %).

Prav tako se nikoli ne poročijo vsi moški in (predvsem) vse ženske, godni za zakon. Skozi desetletja, še posebno v desetletju 1900 do 1910, opazamo, da se sicer število poročenih na Kranjskem v absolutnih številkah lahko poveča, da pa ostaja odstotkovno razmerje med poročenimi, samskimi in vdovami ter ločenkami v bistvu nespremenjeno, ob sicer tridstotni (3 %) desetletni rasti ženske populacije.

zakonski/stan	absolutno število žensk in % glede na vse ženske ¹² v popisnem letu:	
	1890	1910
samske	160.797/61.6%	168.867/61.3%
poročene	80.070/30.7%	84.138/30.6%
vdove, ločenke	20.080/ 7.7%	22.494/ 8.1%
skupaj	260.947/ 100%	275.499/ 100%

Desetletna primerjava števila porok, ki jo opravi avstrijska državna statistika po popisu leta 1910¹³, za obdobje od 1901 do 1910 leta, prišteva Kranjsko med tiste redke avstrijske dežele (ob Galciji in Šleziji), v katerih se izraža manjši interes za sklepanje zakonskih zvez tudi v absolutnih številkah.

leto/	število sklenjenih zakonskih zvez na Kranjskem	% padca ¹⁴
1901	3.407	
1910	3.229	-5.5 %

leto/	število sklenjenih zakonskih zvez - avstrijsko povprečje	% porasta
1901	213.757	
1910	214.970	+0.6

Razlag, zakaj beležimo prav na Kranjskem tak upad porok, je lahko več, saj gre za prepletanje različnih vzrokov in posledic, nedvomno pa igra pomembno vlogo že omenjeno pomanjkanje moških, vsaj po starosti zrelih za zakon. Težo tej preprosti razlagi daje tudi podatek, da ob zmanjševanju števila poročenih žensk ostaja število samskih nespremenjeno,

12 Ö. S., Berufsstatistik za leto 1890 I/3, Tabelle V, Wien 1892; za leto 1910 (Neuen Folge) 3/5, Tabelle IV, Wien 1915; K. K. statistischen Zentralkommission, Wien.

13 O. S., Bevölkerungsbewegung za leto 1910 XCII/1, str. VII; K. K. statistischen Zentralkommission, Wien 1912.

14 Glej opombo 12.

število vdov in ločenk pa narašča. In med večkrat poročenimi bomo našli neprimerno več moških kot žensk. Večje zaupanje, ki ga navidez kažejo moški do zakonske zveze in ki se izraža v neprimerno pogostejšem odločanju npr. vdovcev in ločencev za novo zakonsko zvezo, je potrebno pripisati prav večji možnosti izbire med samskimi ženskami. Vdovec ali samec se bo zato le redko odločil za poroko z vdovo, in sploh ne z ločenko, po drugi strani pa ženske ne kažejo nobenih predsodkov pred vdovci ali celo ločenci, če se jim ponudi priložnost za ponovno poroko.

Na to kdaj, v kateri starosti, če sploh, so se Kranjice poročale, je nemalo vplival kraj njihovega bivanja. V splošnem velja, da so se za zakon najkasneje odločala dekleta gorenjskih političnih okrajev (Radovljica, Kranj) in Ljubljane-mesta. Iz Ljubljane-mesta prihaja npr. 1910 več kot petina vseh kranjskih nevest, starih med tridesetim (30) in štiridesetim (40) letom, in petina tistih, ki so starejše od petdesetega (50) leta. Na drugi strani pa prihajajo najmlajše kranjske neveste iz izrazito kmetijsko naravnanih političnih okrajev dežele (Črnomelj, Kočevje). Zaradi splošne gospodarske nerazvitosti, ki so omejevale možnosti preživljanja prebivalstva, je bila ženskam teh predelov poroka, kot civilno in cerkveno pravno dejanje, in iz nje izhajajoča družina, kot ekonomska kategorija, edino zagotovilo za preživetje. Kajti v teh političnih okrajih (Črnomelj, Kočevje) je bil primanjkljaj moških največji, predvsem na račun izseljevanja, možnost izbire zakonskega partnerja pa temu primerno omejena.

V drugi pol. 19. stol. beležimo v celotni avstrijski državi tako upad smrtnosti novorojencev, kot tudi upadanje natalitete. Večje možnosti preživetja so tedaj tako materi kot novorojencu¹⁵ omogočali splošni razvoj zdravstva, in porodničarstva še posebej, spremembe v prehrani in higijeni, na upad števila rojstev in s tem na zmanjševanja povprečnega števila otrok v družini, pa so vplivali drugi in drugačni dejavniki. Novim razmerjem v družini, kot posledici splošnih družbenih sprememb, povezanih predvsem z drugačnimi načini preživljanja, ki so terjali večjo prostorsko in delovno mobilnost, intenzivnejšim zaposlovanjem žensk, njihovo aktivno participacijo v svetu pridobitnega, merljivega dela, sledi tudi drugačen odnos do sedanjosti, prihodnosti in s tem do potomstva. Dodajmo k temu še staro prakso kasnih porok, za katero nekateri raziskovalci namigujejo, da je bila poleg vsega uporabljena tudi kot kontraceptivno sredstvo¹⁶, eno redkih, ki so ga tedaj poznali in smeli uporabljati, in s katerim so preprosto prenašali obdobje zakonske rodnosti v kasnejša ženska leta, s tem pa posredno zmanjševali število v zakonu rojenih otrok.

povprečno število živorojenih otrok na družino ¹⁷		
	1901	1910
Kranjska	5.2 otroka	5.5 otroka
Štajerska	4.2	4.2
Koroška	5.1	5.3
Trst	3.5	4
Spodnja Avstrija	3.7	3
avstrijsko pov.	4.5 otroka	4.3 otroka

15 V 18. stol. je npr. med vsemi umrlimi skoraj za polovico otrok, proti koncu 19. stol. še tretjina. Glej tudi: Štuhec, Marko, O družini v Kranju sredi 18. stoletja, str. 291.

16 Černič, Majda, Proces spreminjanja družine od 15. do 19. stoletja, str. 545-546.

17 Glej opombo 12.

Med vsemi drugimi posebnostmi, v katerih se med seboj razlikujejo kranjski politični okrajji, je tudi ta, ki zadeva število živorojenih otrok v povprečni okrajni družini.

povprečno število živorojenih otrok v okrajni družini ¹⁸			
	1896	1898	1910
Lj-mesto	2.1 otroka	3.1 otroka	2.5 otroka
Lj-okolica	6.3	6.5	7
Črnomelj	4.6	5.5	5.4
kranjsko pov.	5.2 otroka	5.7 otroka	5.6 otroka

Na nizko število živorojenih otrok v povprečni ljubljanski družini vplivajo različni dejavniki; najprej izkazuje statistika podpovprečno število otrok prav v Ljubljani-mestu, zaradi prevladujoče mlajše populacije, mlajših zakoncev, kar je treba pripisati intenzivnemu doseljevanju v mesto, obenem pa je Ljubljana-mesto politični okraj dežele, kot smo že omenili, kjer se ženske kasno odločajo za sklenitev zakonske zveze, kar seveda najneposredneje vpliva na število otrok. Na manjše število otrok v povprečni ljubljanski družini je nemalo vplival tudi bistveno višji odstotek mrtvorojenih med vsemi rojenimi, ki presega vse ostale deželne okraje.

% mrtvorojenih otrok glede na vse rojene v pol. okraju ¹⁹			
	1896	1898	1910
Lj-mesto	3.1%	4.4%	5 %
Lj-okolica	2.2	1.2	2.2
Črnomelj	1.9	2.5	1.3
kranjsko pov.	2 %	2.5%	2.3%

Razlogov za večje število mrtvorojenih po mestih je več (zaposlenost žensk, neurejenost zdravstvenega in porodniškega zavarovanja, nerazvitost infrastrukture, potrebne zaposlenim zakoncem, kot so jasli, vrtci, struktura mestne družine,...), nekateri opozarjajo tudi na vpliv bistveno slabše prehranjenosti mestnega prebivalstva²⁰. Ogroženi so bili posebno otroci in žene delavskih in obrtniških slojev, ki so v mestih prevladovali.

ŠE O NEZAKONSKIH ROJSTVIH NA KRANJSKEM

Kasne poroke, relativno nizko število živorojenih otrok v povprečni kranjski družini, nerazvitost kontraceptivnih metod, redkost primerov detomora, ob tem pa izredno nizko število nezakonskih otrok, vse to kaže deželo Kranjsko v zavidljivo vzdržni luči. Primer Kranjske, dežele z manj kot sedem (7) odstotkov nezakonskih otrok med vsemi rojenimi, je toliko nenavadnejši, če vemo, da zajame celotno Evropo v 19. stol. vse tam od angleškega Walesa pa do vzhodnih meja avstrijskega dela Avstroogrske monarhije prvi val nezakonskih

¹⁸ Glej opombo 7.

¹⁹ Glej opombo 7.

²⁰ Puhar, Alenka, Prvotno besedilo življenja, str. 114-115.

rojstev²¹. Kljub temu, da so si že mnogi avtorji prizadevali razložiti to zagonetko v evropski zgodovini 19. stoletja, do danes še nikomur ni uspelo ponuditi dovolj prepričljive in, predvsem, za vse primere ustrezne razlage tega fenomena. Kar nas sedaj najbolj zanima, je dejstvo, da ostaja Kranjska ob robu tega toka, in to kljub temu, da meji na deželo, ki velja celo v evropskih merilih za izjemen primer tega dogajanja, na Koroško. Pustimo v tem trenutku ob strani že vse znane in dobro proučevane razlike npr. med rabo dednega prava, ustroja gospodarstev, in kmetijstva še posebej, med Kranjsko in Koroško, vsa etnografska poročila o načinih življenja in spolnih navadah npr. pri Dolenjcih po Trdin²², ker si očitno le z njimi ne moremo povsem razložiti ne Koroške ne Kranjske, in si raje pogledimo statistične podatke, kot zgolj formalne označevalce teh različnosti.

% nezakonskih rojstev glede na vsa rojstva v deželi ²³			
	1896	1898	1910
Kranjska	6.9%	6.6%	6.5%
Štajerska	24 %	22.7%	24.1%
Koroška	43.3%	41.5%	37.3%
avstrijsko povprečje	14.9%	14.2%	12.2%

Med posameznimi pol. okraji dežele Kranjske obstajajo občutne razlike; največ nezakonskih rojstev beleži edini čisto mestni politični okraj dežele, Ljubljana- mesto, najmanj pa izrazito v kmetijstvo orientirani in gospodarsko nerazviti politični okraji, kot je npr. Črnomelj. Večje število nezakonskih rojstev se na Kranjskem pokriva tudi s tistimi predeli dežele, kjer je bila navada kasnih porok, manjše pa v tistih, kjer so se dekleta poročala zgodaj in kjer je bil primankljaj moških občutnejši, vpliv socialne kontrole in stigmatizacije pa močnejši (čeprav se tudi v Ljubljani-mestu še tam v 20. stoletju ne odrečejo javnemu izpostavljanju nezakonskih mater). Na Koroškem te razlike med urbano in ruralno sredino ne opazimo.

% nezakonskih rojstev v kranjskih političnih okrajih			
	1896	1898	1910
Lj-mesto	17.9%	23.3%	22.1%
Lj-okolica	8.2%	3.8%	5 %
Črnomelj	2.9%	4.4%	3.3%

% nezakonskih rojstev v koroških političnih okrajih			
	1896	1898	1910
Celovec-mesto	64.9%	64.4%	53.1%
Št.-Vid	60.3%	62.1%	55.5

21 Mitterauer, Michael, Familienformen und illegitimität in ländlichen Gebieten Österreichs, str. 123-188.

22 Janez, Trdina, Podobe prednikov.

23 Glej opombo 7.

24 Glej opombo 7.

Če drži, da statistike ne zmorejo povsem zadovoljiti želja in pričakovanj raziskovalcev, ki se z njimi spopadajo v veri, da jim bo npr. postala preteklost bližja in razumljivejša, drži tudi, da se nam ravno ob prodiranju skozi gomile urejenih, številčno zapisanih skupnih usod, začno bolj jasno oblikovati vprašanja, ki jih moramo in moremo postavljati drugim virom. Razbiranje statistik, še posebej imamo v mislih tukaj uporabljeno, a nikakor povsem izčrpano Avstrijsko državno statistiko, nam lahko ponudi kar se da zadovoljiv okvir, ali če že hočete, osnovo za nadaljne odpiranje novih, še nenačetih zgodb preteklosti. Ženske to vsekakor so: zgodba, ki prihaja tudi v naše zgodovino pisje.

VIRI IN LITERATURA

Österreichische Statistik, izdaja K. K. statistischen Zentralkommission, Wien.

Desetletni popisi prebivalstva:

- za leto 1880 I Band/3 Heft, Wien 1882,
- za leto 1890 XXXIII Band, Wien 1892,
- za leto 1900 LXVI Band, Wien 1904,
- za leto 1910 Neuen Folge 3 Band, Wien 1915.

Bevölkerungsbewegung, Österreichische Statistik, izdaja K. K. statistischen Zentralkommission, Wien.

Letni statistični pregledi gibanja prebivalstva:

- za leto 1888 XXV Band/1 Heft,
- za leto 1889 XXVIII Band/1 Heft,
- za leto 1890 XXXI Band/3 Heft,
- za leto 1891 XXXVII Band/1 Heft,
- za leto 1892 XXXVIII Band/3 Heft,
- za leto 1893 in 1894 XLVI Band/2 Heft,
- za leto 1895 XLIX Band/2 Heft,
- za leto 1896 LII Band/2 Heft,
- za leto 1897 LIV Band/1 Heft,
- za leto 1898 LV Band/3 Heft,
- za leto 1899 LXII Band/1 Heft,
- za leto 1900 LXVII Band/1 Heft,
- za leto 1901 LXXII Band/1 Heft,
- za leto 1902 LXXIII Band/3 Heft,
- za leto 1903 LXXIX Band/1 Heft,
- za leto 1904 LXXXIV Band/1 Heft,
- za leto 1905 LXXXIV Band/3 Heft,
- za leto 1906 LXXXVI Band/1 Heft,
- za leto 1907 LXXXVIII Band/1 Heft,
- za leto 1908 in 1909 LXXXVIII Band/3 Heft,
- za leto 1910 XCII Band/1 Heft,
- za leto 1911 (Neuen Folge) 8 Band/1 Heft.

Glej tudi zbirno kazalo: Sachregister für die Österreichische Statistik, Österreichische Statistik Neuen Folge 6 Band, za leto 1910, Wien 1913.

Bock, Gisela, *History, Women's History, Gender History*; European University Institute, Florence, Departement of History and Civilization, San Domenico, 1987.

Černič, Majda, *Proces spreminjanja družine od 15. do 19. stoletja*; *Zgodovinski časopis*, str. 543-554, Lj., 1988.

Dular, Andrej, *Občina Črnomelj, Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja 20. stoletja*; Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Lj., 1985.

Drnovšek, Marjan, *Nekatere evidence o izseljevanju v Ameriko pred 1. svetovno vojno*; *Kronika*, str. 205-217, Lj., 1988.

Kobe-Arzenšek, Katarina, *Tekstilna proizvodnja in njena industrializacija na Slovenskem od začetka 19. stoletja do leta 1918*, doktorska disertacija, Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani; Ljubljana, 1979.

- Mitterauer, Michael, Familienformen und Illegitimität in ländlichen Gebieten Österreichs; Archiv für Sozialgeschichte, str. 123-188, 1979.
- Puhar, Alenka, Prvotno besedilo življenja; Globus, Zagreb, 1982.
- Sterle, Meta, Občina Škofja Loka, Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja-20. stoletja; Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Lj., 1984.
- Stone, Lawrence, The Family, Sex and Marriage in England 1500- 1800; Penguin Books, Middlesex, 1984.
- Šmitek, Zmago, Občina Kočevje, Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja-20. stoletja; Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Lj., 1981.
- Štuhec, Marko, O družini v Kranju sredi 18. stoletja; Zgodovinski časopis, str.285-294, Lj., 1983.
- Trdina, Janez, Podobe prednikov; KRT, Lj., 1987.
- Uratnik, Filip, Prebivalstvo in gospodarstvo Slovenije; CZ, Lj., 1930.
- Wieth-Knudsen, prof. dr. K. A., Freuenfrage und Feminismus vom Altertum bis zur Gegenwart, Kulturgeschichte der europäischen Frauenwelt; Franckh'sche Verlagshandlung, tretja izdaja, Stuttgart, 1927.
- Zemon-Davis, Natalie, Frauen und Gesellschaft am Beginn der Neuzeit; Klaus Wagenbach, Berlin, 1986.
- Zwitter, Franc, Prebivalstvo na Slovenskem od 18. stoletja do današnjih dni; Znanstveno društvo v Ljubljani, Lj., 1936.